

SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS JOURNAL

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed

ISSN: 2630-631X

Social Sciences Indexed

www.smartofjournal.com / editorsmartjournal@gmail.com

December 2018

Article Arrival Date: 14.11.2018 Published Date:19.12.2018 Vol 4 / Issue 14 / pp:1120-1129

KIBRIS ADASI'NIN 9 VE 13. YÜZYILLAR ARASINDA BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

THE HUMAN AND ECONOMIC GEOGRAPHY OF CYPRUS ISLAND BETWEEN 9-13TH CENTURY

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BALCIOĞULLARI

Çukurova Üniversitesi, E. F. Türkçe ve Sos. Bil. Eğt. Böl, abalci@cu.edu.tr, Adana/Türkiye

ÖZET

Doğu Akdeniz'de yer alan ve Akdeniz'in üçüncü büyük adası durumundaki Kıbrıs Adası, tarih boyunca sahip olduğu özellikler açısından hep önemli bir yer işgal etmiştir. Adanın deniz yolları kavşağında bulunması ve aynı zamanda alan itibarıyla geniş olması gibi başlıca özellikleri nedeniyle çok eski dönemlerden beri yerleşme alanı olmasını sağlamıştır. Konumdan başka tarımsal faaliyetler ve hepsinden önemlisi "bakır madeni" Kıbrıs'ın dünya çapında tanınmasını sağlamıştır. Doğu Akdeniz'deki konumundan dolayı deniz yollarına hâkim bir noktada olması nedeniyle gerek yakın gerekse uzaktaki güçler adaya hâkim olmak istemişlerdir. Uzun yıllar Bizans'ın kontrolünde olan Kıbrıs Adası, Müslüman Arapların güçlenmesi ve deniz ticaretinde varlıklarını göstermeye başlamalarıyla birlikte Araplar için de önemli bir yer haline gelmiştir. Kıbrıs Adası, Müslüman Arapların deniz aşırı fetih hareketlerinin ilk adımı olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmanın amacı Kıbrıs Adası'nın 9 ile 13. yüzyıllar arasındaki coğrafi özelliklerini araştırmaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için 9 ile 13. yüzyıllar arası yazılmış bulunan Arapça, Almanca, Latince ve İngilizce yazılmış coğrafya kitapları ve seyahatnameler incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda gerek Doğu gerekse Batı kaynaklarında adanın zenginliği ve konumun vurgulandığı anlaşılmıştır. O döneme ait Kıbrıs'ın yerleşme, nüfus ve ekonomik özelliklerine ait bilgilere ulaşılmıştır. Bu çalışma ile Kıbrıs'ın sadece bakır madeniyle değil, aynı zamanda karasakız, zac yağı, tahıl, şarap ve bal gibi ürünlerde öne çıktığı bilgisine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, coğrafya, tarihi coğrafya

ABSTRACT

The island of Cyprus, the third largest island of the Mediterranean where is located in the Eastern Mediterranean has always been important in terms of its features throughout history. Due to the main features of the island at the junction of the sea routes and at the same time, it has been a settlement area since the ancient times. Apart from the location, agricultural activities and above all, the "copper mine" have enabled Cyprus to be recognized worldwide. Since they were in a dominant position in the sea, both close and distant forces wanted to dominate the island. The island of Cyprus, which was under the control of the Byzantine for many years, became an important place for the Arabs with the strengthening of the Muslim Arabs and their presence in the sea trade. The island of Cyprus can be considered as the first step of the Muslim Arabs' overseas conquest. The aim of this study is to investigate the geographical characteristics of Cyprus Island between the 9th and 13th centuries. In order to achieve this aim, geography books and travel books written in Arabic, German, Latin and English between the 9th and 13th centuries were examined. As a result of the study, it was understood that the richness and location of the island were emphasized in both Eastern and Western sources. Information on the settlement and population and economic characteristics of the period in Cyprus were reached.

Keywords: Cyprus, geography, historical geography

1. GİRİŞ

Doğu Akdeniz'de yer alan Kıbrıs, 9.250 km²'lik yüzölçümüyle Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Gerek coğrafi konumu gerekse doğal zenginliği nedeniyle uzak veya yakın farklı ülkeler tarafından zaman zaman işgal edilmiş, kentler ve zenginlikler yağmalanmış, sıkıntılı dönemler yaşanmıştır. Anadolu'ya hâkim olan devletler Kıbrıs'ı elinde bulundurmamak istemişlerdir. Bu yüzden de Kıbrıs, defalarca işgale uğramış ve günümüze kadar çok farklı devletlerin eline geçmiştir. Adını en önemli yer altı zenginliklerinden olan bakır madeninden (Lat. cyprum / cuprum) almaktadır. Doğu Akdeniz'de yer alan Kıbrıs'ın en yakın olduğu kara parçası 65 km ile Türkiye'dir. Türkiye'yi sırasıyla Suriye, Lübnan, İsrail ve Mısır takip etmektedir. Yunanistan ise 800 km.lik bir mesafede yer almaktadır.

1.1. Kıbrıs'ın Fiziki Coğrafyası

Adanın kuzeyinde, kıyıya çok yakın uzanan ve beş tepeli görünümünden dolayı Beşparmak Dağları, güneyde de Trodos Dağları (Karlıdağ) bulunur. Kuzeyde ve güneyde bulunan dağlık kesimler arasında, batıda Güzelyurt Körfezi'nden doğuda Gazimagosa Körfezi'ne uzanan ve Mesarya olarak da bilinen düz ve alçak İçova yer alır. Adanın kuzeyinde ve güneyinde Girne – Karpaz Dağları ve bunlar arasında da İç ova bulunmaktadır. Adada, Akdeniz iklimi hâkimdir.

1.2. Akarsular

Kıbrıs'taki bütün önemli nehirler Trodos Dağlarından doğar. En büyükleri olan Kanlı Dere, Gazimagosa Körfezi'ne; Karyoti Nehri, Güzelyurt Körfezi'ne dökülür. Kıbrıs'ta Akdeniz iklimi hüküm sürer. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar yağmurlu ve oldukça değişken geçer. Yıllık ortalama yağış miktarı 500 mm'dir.

1.3. Amaç

Bu çalışmanın amacı Kıbrıs Adası'nın 9 ve 13. yüzyıllar arasındaki beşeri ve ekonomik faaliyetlerini araştırmaktır.

1.4. Yöntem

Tarihi coğrafya çalışmalarında günümüz yöntem ve tekniklerini kullanarak geçmişte her hangi bir döneme ait bir bölgenin coğrafi özellikleri konulmak istenir. Bu çalışma ile Kıbrıs Adası'nın tarihi coğrafyası araştırılmak istenmiştir. Bu amaçla 9 ile 13. Yüzyıllara ait Doğu ve Batı dillerinde yazılmış birçok eserden Kıbrıs tarihi coğrafyası dair bilgiye ulaşabilmektedir. Adanın tarihindeki beşeri ve ekonomik özelliklerinin anlamlandırılabilmesi için İngiliz, Alman, Latin ve Arap kaynaklarında bulunan belgelerden faydalanılmıştır.

Bu amaçla coğrafya kitapları ve seyahatnameler incelenmiş ve Kıbrıs Adası'nın coğrafi özellikleri ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Bunun için de 9 ile 13. yüzyıllar arasında yazılmış çeşitli seyahatnameler, kralların yazıcılarının notları ve coğrafya kitaplarının tıpkıbasımlarına/fotoğraflarına ulaşılmış ve bunların içinden Kıbrıs Adası'nın coğrafyası ile ilgili olan kısımları seçilerek o dönem Kıbrıs'ın başlıca şehirleri, nüfusu ve ekonomik faaliyetleri ile ilgili bilgiler bir araya getirilmiştir. Bu bilgilerden bazıları doğrudan aktarma şeklinde verilmiştir.

2. BULGULAR

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Kıbrıs, Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde kalmıştır. 7. yüzyıldan itibaren de Araplar, Bizans İmparatorluğu'nu kuşatma amacıyla, Kıbrıs'ı fethetmeye başlamışlardır. Ardından Haçlılar bu adayı ele geçirerek beşeri ve ekonomik faaliyetlerine etki etmişlerdir. Gerçekten de, görüleceği üzere, bu çalışma ile söz konusu dönemde Kıbrıs'ın tarihi coğrafyası ile ilgili bilgilerin karşılaştırılması, adadaki bir kent yaşamı, ekonomik özellikleri ve toplumsal canlılık düzeyini tespit etmeye çalışılmıştır. Müslüman ve Hristiyan dünyası arasındaki eşsiz konumu Emevilerle Bizanslılar arasındaki karmaşık siyasi ve kültürel ilişkilerin sürdürülmesini körükleyen bir konumda olmasını sağlamıştır. Yedinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kıbrıs'ta Arapların siyasi etkisi daha güçlü görünüyordu, Bizans imparatorluğunun idari ve dini saltanatı neredeyse yoktu. Arap hâkimiyeti sekizinci yüzyıldan onikinci yüzyıla kadar devam ederken aynı zamanda ada ile Bizans'ın arasında sağlam ticari ilişkiler de vardı.

İncelenen eserlerden elde edilen Kıbrıs'la ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir. Kıbrıs Adası konumu itibariyle Doğu Akdeniz'de oldukça önemli bir yere sahiptir. Kıbrıs konumu, askerî, dinî ve ticarî önemi dolayısıyla asırlarca Müslümanlarla Hristiyanlar arasında mücadele alanı olmuştur. Hz. Osman döneminde Bizans'a karşı Anadolu'da karadan yürütülen savaşların yanı sıra denizden de hücumla geçmenin kaçınılmaz olduğunu görerek Kıbrıs'a bir donanma göndermişlerdir. Kıbrıs, XI. yüzyılın sonunda Haçlı seferleri başladığında Bizans ile Haçlılar arasında iyi ilişkiler ve yakın temas sağlayan bir rol üstlenmiştir. 1098'de Antakya'yı kuşatan Haçlılara buradan yiyecek yardımında

bulunulmuştur. Araştırmada sırasıyla Kıbrıs'ın Araplar tarafından fetih süreci, Kıbrıs'ın anakaraya uzaklığı ve boyutları; Kıbrıs'ta yerleşme ve nüfus; Kıbrıs'ın ekonomik faaliyetleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

2.1. Arapların Kıbrıs'ı Fethi:

Arapça eserler incelendiğinde Kıbrıs'la ilgili bilgilerde ağırlıklı olarak Kıbrıs'ın fetih sürecinin yer aldığı görülmüştür. Kıbrıs'ın, Arapların denize açılmaları ve denizaşırı fetih hareketlerinin ilk adımı olması nedeniyle ayrı bir yeri bulunmaktadır. Bu konuyu ayrıntılı olarak anlatan da Belazuri'dir. Başta Belazuri¹ olmak üzere diğer coğrafyacı ve seyyahların eserlerinde Kıbrıs'ın Araplar tarafından fethi gerekçeleriyle ele alınmıştır. Bizanslıların denizden saldırarak İskenderiye'yi ele geçirmeleri (645) üzerine Muâviye b. Ebû Süfyân Bizans'la karşı mücadelede, donanma olmadan başılamayacağını fark etmiştir. Muaviye, Şam'da vali iken Arap donanmasının geliştirilmesi için çok ilgilenmiş, hatta Arap ordularının donanmasının kurulmasını sağlamıştır. Araplar yeni donanmaları Doğu Akdeniz'de o zamanın en güçlü deniz gücü olan Bizans İmparatorluğu'yla çatışmış ve Bizans İmparatorluğu'na bağlı Akdeniz sahillerine devamlı hücumlar başlatmışlardır. Belazuri'ye göre Hz. Ömer'in halifeliği sırasında Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Suriye valisi iken Hz. Ömer'e, kıyılarıdaki durumu ayrıntılı bir şekilde ele aldığı bir mektup yollamıştır. Bu yolladığı mektupta halife Hz. Ömer'den denize açılma izni istemiştir. Fakat Hz. Ömer, Müslümanların deniz konusunda yeterli tecrübeye sahip olmadıkları için insanların canını tehlikeye atacağından dolayı bu izni vermemiştir. Bu konuyla ilgili olarak Kudame bin Cafer² Kıbrıs'ın Bizans'ın elinde olması nedeniyle, Müslümanlara ait gemilerin Akdeniz'e açılmalarını engellediğini ve Muaviye'nin bu yüzden de fetih hareketini önemsendiğini belirtmiştir. Hz. Osman'ın halifeliği sırasında ise Muaviye yine deniz seferi için tekrar izin istemiş, Hz. Osman Kıbrıs'a sefer konusunda Muaviye'nin istediği bazı şartlar öne sürerek gerekli izni vermiştir. Öne sürdüğü şartların bazıları şöyledir; kıyı bölgelerinin askerî açıdan güçlendirilmesi, Muaviye'nin beraberinde eşini de almasını ve hiç kimseyi sefere zorlamamasıdır. Böylece Hicri 28 yılında (648-49) Arap ordularına ait donanma İskenderiye ve Akkâ limanlarından denize açılmıştır. Toplamda 220 parçalık bir deniz filosu ile Muâviye beraberinde karısı ve çocukları olduğu halde gemiye binerek Kıbrıs'a hareket etmiştir. Kıbrıs'a gelen Müslümanlar barış yoluyla burayı ele geçirmişler ve yıllık 7200 altın vergi vermek üzere anlaşılmıştır.

Öte yandan, Arap kaynaklarının analizi ve hukuki uygulamalara baktığımızda, Kıbrıs'ın Arap –Bizans çekişmesinde Müslümanlar tarafından bağımsız bir devlet olarak görüldüğü sonucuna varılabilmektedir. Kıbrıs, Araplara vergi ödeyerek barış içinde kalmaya devam etmiştir. Ancak, bu kavram, filonun varlığıyla otoritesini pekiştirmeyen ve mali aygıtın doğru işleyişini denetleyen, demografik olarak az ve kent ekonomisini yönlendiren yerel görevliler tarafından günden güne daha az uygulanan Bizanslılar tarafından asla kabul edilmemiştir.

2.2. Kıbrıs'ın Boyutları ve Anakaraya Uzaklığı

Kıbrıs'ta denizcilik geleneği su götürmez bir gerçektir. Batı'dan Doğu'ya yapılan deniz yolculuklarında Kıbrıs, birinci derece stratejik bir rol oynamaktadır. Konumu nedeniyle de uğrak ve sıçrama noktası görevi görmüştür. Türkiye açısından da kendi güvenliği açısından çok önemli yeri vardır. Bunun dışında adaya hâkim olanlar, aynı zamanda pek çok stratejik noktayı da kontrol edebilir. Bu noktalardan bazıları da Ortadoğu petroleri deniz yollarına hâkimiyet, Süveyş Kanalı Bölgesi ve Ortadoğu ve Afrika havzasında söz sahibi olabilmektedir. Ayrıca Kıbrıs, hava sahası açısından önemli bir konuma sahiptir. Kıbrıs'ın sahip olduğu coğrafi konum itibari ile dünya ticaret yollarının olduğu kadar Doğu petrol kaynakları ve Türkiye'nin ikmal yollarını da kontrol edecek durumda olan sabit bir uçak gemisi gibidir (Alasya,1988).

Kıbrıs'ın belki de Avrupalılar için en önemli özelliği Kutsal Topraklara yapılacak yolculukta yol üzerinde konaklama merkezi olmasıydı. Avrupa'dan Kutsal Topraklara giden gemilerin doğrudan

¹ Belazuri s.161, 207, 209

² Kudame bin Ca'fer s.112

doğruya Doğu'daki limanlara yelken açılması riskli olduğu için gerek tüccarlar veya hacılar ihtiyaçları karşılamak ve güvenli konaklama için mutlaka Kıbrıs'a uğrarlardı. Mesela Frederick II'nin filosu, Kutsal Topraklara ulaşmadan önce, sırasıyla Korfu, Kefalonya, Girit, Rodos güzergâhından Kıbrıs'a gelerek adaya çıkmıştır. Kıbrıs'a çıktığı ilk yer Limasol limanıdır. Bu nedenle, Limasol askeri gemilerin de bir istasyonu durumundaydı (Huben, 2013). Hıristiyan hacılar için Kıbrıs'ın bir diğer önemi de Kutsal Topraklara hac ziyaretine ek olarak, Kıbrıs Adası'ndaki yerel kutsal mekânları ziyaret etmeleri veya burada kalmayı seçenlerin de olmasıydı. Bunlar dan en çok tercih edileni Lefkoşa, Limasol ve Larnaka arasında Stavrovouni Tepesi'nin üzerinde yer alan Stavrovouni Manastırı'dır (Konnari and Schabel, 2015). Oldenburg'un¹ notlarından anlaşıldığına göre Hıristiyanlar için kutsal mekânlardan biri de Limasol şehridir. Hıristiyanlara göre Hz. İsa çarmıha gerilirken beraberinde çarmıha gerilen diğer iki kişiden birinin çarmıhu Limasol şehrinde bulunmaktadır. Bu yüzden de hac yolculuğu esnasında bu limana çok sayıda gemi mutlaka uğradı.

Mesudi² eserinde Kıbrıs Adası'nın konumunu Mısır'ın bir şehri olan Ariş'e olan uzaklığı ile vermektedir. Mesudi'ye göre Ariş limanından Kıbrıs Adası'na uzun ve meşakkatli bir yolculukla ulaşılabilir. İbn'ül Verdi'ye³ göre Kıbrıs ile Anadolu arası bir günlük, Kıbrıs ve Mısır arası beş günlük, Kıbrıs ve Rodos arası bir mil uzaklıktadır. Kıbrıs'ın konumu ve büyüklüğü ile ilgili olarak İstahri⁴ şu ifadeleri kullanmaktadır;

“Kıbrıs Adası'nın büyüklüğü yaklaşık Girit Adası kadardır. Oldukça verimli arazisi vardır. Suriye kıyılarında buraya eğer hava rüzgârlıysa iki günlük gemi yolculuğu ile ulaşılabilir.”

Yemyeşil ormanlar, adanın coğrafi konumu, doğal limanları, rüzgârların yönünün yoğunluğu, hatta insanın doğuştan gelen keşifleri ve yolculukları bile tarihinin başlangıcından bu yana adada karşımıza çıkmaktadır. Konum kadar adanın büyüklüğü de Kıbrıs'ın önemini bir kat daha arttırmıştır. Doğu Akdeniz'de böylesi bir konumda yerleşilebilecek bir toprak parçası olması adaya ayrıca önem kazandırmaktadır. Kıbrıs konumu itibarıyla Doğu Akdeniz'de kilit durumundadır. Bu yüzden de askeri önemini her zaman korumuştur. Diğer egemen güçler gibi Arap orduları da Kıbrıs'ın konumundan faydalanmışlardır. Bu yüzden de yapılacak her hangi bir saldırıya cevap verme veya seferler için burayı üs olarak kullanmışlardır. İbn Hurdazbih⁵ burada her zaman Mısır, Şam ve Şam hâkimiyetinde bulunan bölgelerden toplanan askerlerden meydana gelmiş olan askeri donanmanın bulunduğunu belirtmiştir. Dönem için sahip olduğumuz ana kaynaklardan biri olan dokuzuncu yüzyıl Arap tarihçisi Belazuri, Muaviye'nin adaya 12 bin kişiyi (...) gönderdiğini ve cami inşa ettiğini bildirmektedir. Dahası, Muaviye Baalbek'ten bir grup erkeği buraya naklettirmiştir. Belazuri'nin anlatımlardan yola çıkarak en azından Kıbrıs'ta Arap askeri varlığı anlaşılmaktadır.

Kıbrıs'la ilgili bilgiler incelendiğinde o dönem seyyah ve coğrafyacılarının eserlerinde Kıbrıs Adası'nın büyüklüğü hakkında çok sayıda bilgiye ulaşılabilir. Bu bilgiler genel olarak birbirini destekler nitelikte olmakla beraber farklı bilgiler de olmaktadır. Kıbrıs'la ilgili bilgilere yer veren İstahri⁶ eserinde Kıbrıs Adası büyüklüğünü Girit Adası kadar şeklinde belirtmiştir. Yakut el Hamavi⁷ ise adanın etrafını dolaşmanın 16 günlük yol mesafesinde olduğunu söylemektedir. Kazvini⁸, Kıbrıs'ı Tarsus yakınlarında yer alan bir ada olarak ele aldıktan sonra büyüklüğü ile diğer seyyahlardan farklı olarak adanın etrafını dolaşmanın 12 günlük yol olduğunu belirtmiştir. İbn Hurdazbih⁹ de yine aynı şekilde Kıbrıs'ın etrafını dolaşmanın 12 günlük mesafe olduğunu yazmaktadır.

¹ Oldenburg, Benedict s. 44

² Mes'udi s.1 s. 161

³ İbn'ül verdi s. 169

⁴ İstahri s. 71

⁵ İbn Hurdazbih s.255

⁶ İstahri s. 71

⁷ Yakut el Hamavi c. 4 s. 305

⁸ Kazvini s. 240

⁹ İbn Hurdazbih s.112

2.3. Kıbrıs Kelimesinin Kökeni

Kıbrıs kelimesinin kökeninin yaygın olarak bilindiği üzere bakır madeninden geldiği kabul edilmektedir. Kıbrıs'la ilgili eserler incelendiğinde Kıbrıs'ın isminin kaynağına dair bilgilere de ulaşılmıştır. Kıbrıs kelimesinin kökeninin yaygın görüşe göre bakırdan geldiğini Yakut el Hamavi de¹ ifade etmiştir. Fakat İstahri'ye² göre ise Kıbrıs kelimesinin kökeni adada bulunan *Kabro şehrinde* gelmektedir. Ayrıca *putperestler döneminde Zühre'nin yani Venüs'ün doğum yeri olduğu için Kıbrıs Adası çok önemliydi.*" ifadeleri yer almaktadır. Oldenburg³ da Kıbrıs isminin kaynağını yaygın bilginini aksine farklı bir şekilde açıklamaktadır. Bu konuyu "*buraya kadar olan yol boyunca (Girne ile Lefkoşe arası) her yerde çok sayıda cypress ağacı (servi) gördük. Tahmin ediyorum ki bu yüzden bu ada bu ismi almıştır.*" ifadeleriyle açıklamıştır.

2.4. Kıbrıs'ın Nüfus Özellikleri

Kıbrıs Adası'nın özellikleri farklı güçleri kendine çektiği için hâkim güçler adanın demografik yapısına da etki etmişlerdir. Ada el değiştirdikçe buralara yeni etnik gruplar yerleştirilmiştir. Örneğin; Beyrut'un Haçlılar (1110 yılında) tarafından ele geçirilmesi üzerine Marûnîler; Bizans İmparatoru'nun Venediklilere tanınan ticarî imtiyazların Girit ve Kıbrıs için de geçerli olduğunu kabul etmesiyle Latinler ve Cenevizliler adaya sonradan yerleşmişlerdir. Tapınak şövalyeleri de bir süre için karargâhlarını burada kurmuş ve adanın siyasî hayatında yer almışlardır. Kıbrıs'ın Müslümanlardan alınıp tekrar Bizanslıların eline geçmesi üzerine çeşitli müdahalelerle değişmiştir. Ada halkı Rumca'yı gündelik hayatta yaygın olarak kullanırken ticaret sırasında, özellikle liman kentlerinde, insanlar Fransızca, İtalyanca ve Arapça da kullanılırdı. Rumca ve Arapça bilmek, günlük hayatta kullanılan ticaretin dilleri olduğu için avantajdı. Latince, ticari anlaşmalarda kullanılırdı. Bu yüzden Kıbrıslı seçkinler hem Fransızca hem de Rumca iletişim kurmaya başladılar ayrıca Kutsal Topraklardan Kıbrıs'a gelen bazı feodal beyler Arapça bile kullanıyorlardı. Çünkü Rumca ve Arapça'yı bilmek, günlük hayatta kullanılan ticaretin dilleri olduğu için faydalıydı. Kıbrıs o kadar kozmopolit bir yer haline gelmişti ki Arap, Yunan ve diğer Avrupa dillerini birleştirerek, Kıbrıs'ta konuşulan Fransızca yerel bir dil oldu ve artık Avrupa'daki Fransızlar tarafından anlaşılabilir olmuştu.

Arap egemenliğinin Kıbrıs'ta yaklaşık üç yüzyıl sürmesine rağmen buradaki demografik yapının Araplar lehine değişmediği görülmektedir. Arapça eserlerde nüfus yapısı hakkında çok ayrıntılı bilgiler yer almamaktadır. Burası hakkında bilgi veren seyyahlar adadaki nüfusu tanımlarken daha çok din odaklı tanımlamalara gitmişlerdir. Arap coğrafyacılarından İstahri⁴ eserinde Kıbrıs Adası'nın o dönemki nüfus yapısı hakkında bilgiye ulaşılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak İstahri; "*Kıbrıs'ta yaşayan nüfusun tamamının Hristiyan Rum'dur ve adada hiç Müslüman nüfus bulunmamaktadır.*" ifadelerini kullanmıştır.

Günümüzden bin sene önce Kıbrıs Adası nüfus yapısına baktığımızda adada sayısı tam olarak belirtilemeyen Yahudi nüfusun da yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Filistin'e yolculuk ederken Kıbrıs Adası'na da uğrayan Tudelalı Benjamin'in⁵ eserinde Kıbrıs'la ilgili bilgiler yer almaktadır. Tudelalı Benjamin Kıbrıs'ta yaşayan Yahudilerle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

"Rodos Adası'ndan dört günlük bir yolculuğun ardından Kıbrıs Adası'na geldik. Kıbrıs Adası'nda Rabbani ve Karaim Yahudileri bulunmaktadır. Burada ayrıca Yahudi inancına ters düşen inançlarından dolayı tüm Yahudiler tarafından dışlanan Epikursin⁶ adı verilen Yahudiler de yaşamaktadır.

¹ Yakut el Hamavi c. 4 s. 305

² İstahri s. 71

³ Oldenburg, Benedict s. 44

⁴ İstahri s. 71

⁵ Tudelalı Benjamin s. 15

⁶ Epikursin Yahudileri: Yahudiler 1110 yılında, Kıbrıs'ta vergi toplama görevinde bulunuyorlardı. Alexander Panayotov, 'Jews and Jewish Communities in the Balkans and the Aegean until the twelfth century,' in James K. Aitken, James Carleton Paget (eds.) The Jewish-Greek Tradition in Antiquity and the Byzantine Empire, Cambridge University Press, 2014 pp.54-76 p.74. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bakınız: Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın İslam Dünyası Gözlemleri. Çev. Nuh Arslantaş. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. 2009. İstanbul. s. 38

Deniz yollarının kavşağında bulunmasından dolayı ticaretin yoğun olduğu Kıbrıs Adası'nın nüfus yapısıyla ilgili olarak gerek Doğu gerekse Batı kaynakları Kıbrıs Adası'nın halkının ticaretle uğraştıkları ve çok çalışkan olduğunu yamaktadır. Örneğin Humeyri'nin¹ eserinde Kıbrıslılar hakkında şu ifade geçmektedir;

“Kıbrıs Adası'nda ticaret ve tarımla geçinen bir nüfus vardır. Buradaki insanlar çok çalışkan ve zengindirler. Burada bakır madeninin varlığı da ada halkının zenginliğine etki etmiştir.”

Aynı şekilde Kıbrıslıların zenginliğini Oldenburg şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Yola devem ederek Cossia'ya ulaştık. Ovanın ortasında kurulmuş olan bu şehir kralın başkentidir. Etrafında surları bulunmayan bu şehrin sakinlerinin hepsi de zengindir.”

Büyük bir toprak parçası olması, tarım arazilerinin varlığı, ticaret ve madencilik faaliyetlerinin etkisiyle adanın o döneme göre yoğun nüfuslu ve her yerinde yerleşmelerin olduğu anlaşılmaktadır. Arap coğrafyacı ve seyyahların eserlerinde Kıbrıs Adası'nın her yerinde çok sayıda köy, çiftlik ve büyüklü küçüklü şehirler bulunmaktadır. Her yeri yerleşilmiş olan Kıbrıs'ın önemli şehirleri hakkında bilgi İdrisi'nin² eserinde yer almaktadır. İdrisi'ye göre Doğu Akdeniz'in en büyük, Akdeniz'in üçün büyük adası olması ada insanların yerleşmesi için yeterli imkânı sağlamaktadır.

Kıbrıs'ın yerleşmeleri hakkında Batı kaynaklarının ise biraz daha ayrıntılı bilgilere ulaşabilmektedir. Bu eserlerde şehirlerin genel özellikleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Filistin'e yolculuk eden Batılılar Kıbrıs Adası'na mutlaka uğramakta ve burayla ilgili bilgileri ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadırlar. Bu konuyla ilgili olarak Benedict W. Von Oldenburg³ Kıbrıs şehirleri hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. Eserinden elde edilen bilgilere göre Girne (Kyrenia, Schernae) surları, kuleleri ve kaleleri olan küçük bir liman kasabasıdır. Lefkoşe (Cossia, Nicosia) ovanın merkezinde etrafında yer almaktadır surları bulunmayan bir şehirdir. Fakat çok güçlü bir kalesi vardır. Lefkoşe şehrinde yaşayanların hepsi oldukça zengindir.

2.5. Kıbrıs'ın Ekonomik Faaliyetleri

Kıbrıs adası, Doğu Akdeniz'deki özel konumundan dolayı tarih boyunca Akdeniz'den geçen çeşitli yollarına hâkim bir konumda olmasını sağlamış ve bu özelliğinden dolayı ekonomisinde ticaret oldukça önemli bir yer tutmuştu. Bununla beraber adanın büyüklüğü, iklimin etkisine bağlı olarak tarım da adanın ekonomisi bakımından oldukça önemliydi. Bu da halkın zengin olmasını sağlıyordu. Örneğin Bizanslılarla Araplar arasında antlaşma ile ödenmesi konusunda anlaşılan yıllık vergiler de daha çok tarımdan alınmakta idi.

Doğu Akdeniz'de kilit bir noktada yer alan Kıbrıs kelimesinin kökeni bilindiği üzere bakır madeninden gelmektedir. Bakır madenin varlığı çok eski dönemlerden beri bilinmektedir. Madenin adada bulunması Kıbrıs'ın kültürel, ekonomik ve siyasi hayatını doğrudan etki etmiştir. Bakır sayesinde Kıbrıs'ın dış dünya ile bağlantısı kurulmuş, gerek Anadolu ve gerekse farklı ülkelerle ticari ilişkilere girmesi sağlamıştır. Ada olmasından dolayı uzun yıllar boyunca diğer kültürlerden kopuk olan Kıbrıs, bakır ticareti sayesinde Anadolu, Suriye, Mısır ve Filistin'le ticari ilişki kurmuştur.

Adanın önemli dağ sırası olan Trodos Dağlarının kuzey, doğu ve güneydoğu bakır rezervleri bakımından çok zengindir. Ancak bölgenin bu özelliği Kıbrıs'a bir zenginlik kazandırmıştır, fakat bu madenin varlığı yakınındaki güçlü devletlerin de dikkatini çekmiş bu da adanın işgalini beraberinde getirmiştir.

Bakırın keşfi ve insanların kullanımına girmesinden sonra ve Kıbrıs'taki bakır madenleri de işletilmeye başlanmıştır. Adada yer alan bakır madeninin varlığı adanın ismine bile kaynaklık etmiştir. Bilinen bu konuyla ilgili olarak İstahri⁴ Kıbrıs'ta bakır madenin en çok bulunan maden

¹ Humeyri s. 453

² İdrisi s. 643

³ Oldenburg, Benedict W. S. 44

⁴ İstahri s. 71

olduğunu bildirmektedir. Kıbrıs kelimesinin kökeni ve bakır madeni ile ilgili olarak da Yakut el Hamavi¹ şu ifadeleri kullanmaktadır.

“Kıbrıs’ta en fazla bulunan maden bakırdır. Latince olan Kıbrıs kelimesi Arapça’da “güzel, kaliteli bakır” anlamına gelmektedir.”

Geçmişten beri bakır madeniyle anılan Kıbrıs Adası’nın ekonomisinde bakır madenin kadar önemli olan ve hatta Arap coğrafyacılar tarafından dünyada kalitesi bakımından eşi benzeri bulunmayan bir diğer ürün de karasakız veya ağaç zankıdır. Bakır madeni kadar önemli ve Bizans İmparatorluğu döneminde imparatorun tekelinde olan karasakız olarak adlandırılan ağaç zankı üretimi de önemli bir yer tutmaktadır. İncelenen eserlerden elde edilen bilgilere göre Kıbrıs Adası’nda ladin ağacından elde ve karasakız veya ağaç zankı ticari bir ürün olarak oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Adada üretilen bu ürün toplanıp özellikle o dönemin Bizans’ın başkenti olan İstanbul’a özel gemilerle gönderilmektedir.

El Bekri² eserinde ladin zankı olarak da geçen karasakız veya ağaç zankı tedavide kullanıldığı (çam terebentin) belirtilmektedir. Burada üretilen ladin zankının imparatorun emriyle gemilerle İstanbul’a götürüldüğünü belirten de İstahri³. Kazvini⁴ ve İbn’ül Verdi de ise burada elde edilen zankın eşi benzeri olmadığını bu yüzden de buradan toplanıp İstanbul’a gönderildiğini belirtmiştir.

Adada üretilen karasakız ile ilgili olarak Yakut el Hamavi⁵ *“Kıbrıs’ta özellikle karasakız bol miktarda bulunmaktadır. Burada üretilen sakızlar Bizans İmparatoru’nun emriyle gemilerle İstanbul’da toplanmaktadır. Başka yere gönderilmelerine izin verilmemektedir”* ifadelerini kullanmıştır.

Akdeniz’in büyük adalarından biri olan Kıbrıs’ın geniş olmasından dolayı adada yerleşme alanlarının dışında çeşitli tarımsal faaliyetlerin yapılabildiği alanların olduğu belirtilmiştir. Adanın ormanlarla kaplı dağlık bölgelerinin ve otlaklarının bulunduğu çok sayıda eserde ele alınmıştır. Kıbrıs Adası coğrafyası ile ilgili olarak ayrıntılı bilgilerin yer aldığı İdrisi’nin⁶ eserinde Kıbrıs Adası’nın boyutları hakkında ayrıntılı bilgiler verilir. Kıbrıs Adası’nın büyük bir kara parçası olduğunu ifade ettikten sonra İdrisi, Kıbrıs Adası’nda çok sayıda köy ve çiftlik bulunduğunu, adanın her yerinde yerleşmelerle karşılaştığını belirtmiştir. Kıbrıs o kadar büyük bir toprak parçasıdır ki dağları, ormanları, ekili – dikili arazileri ve çok sayıda davarları bulunmaktadır. İdrisi, Kıbrıs Adası’nın üç önemli şehri bulunduğunu ifade ettikten sonra bunlar hakkında kısaca bilgiler vermiştir. Bu şehirler sırasıyla; adanın güneyinde yer alan, çarşıları ve çok sayıda binası ile oldukça güzel bir şehir olan Numeysun (Limasol); adanın orta kesimindeki Lefkusiye (Lefkoşe) ve diğeri de Kriniye (Girne)’dir. Adı geçen bu iki şehir de çok çeşitli zanaat dallarının ve envai çeşit malların satıldığı çarşısı vardır. Doğasının ve çeşitli bitki türlerinin varlığına bağlı olarak Kıbrıs şehirlerinde çok miktarda ve de oldukça ucuza bal satıldığını belirtmiştir.

İslamiyet’te günah olmasından kaynaklı olsa gerek Arapça eserlerde hiç geçmeyen Kıbrıs şarabı, Kıbrıs’ın ekonomisinde önemli bir yeri bulunmaktadır ve Batı kaynaklarında çok sık ve övgüyle (kalitesi bakımından Dünyada eşi ve benzeri bulunmayan şekilde) geçmektedir. Eserlerden anlaşıldığına göre burada üzüm bağları oldukça geniş yer kaplamaktadır ve buna bağlı olarak şarap üretimi de yaygın bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Batılı seyyahların belirttiğine göre burada üretilen şarabın kalitesi tartışılmazdır. Mesela Geoffrey de Vinsauf⁷ eserinde Kıbrıs’ın şarapları ile ilgili olarak *“I. Richard’in eşi Kıbrıs Adası yakınlarında kralın gelişini beklerken Kıbrıs kralı Kraliçeyi adaya davet eder.... Onlara saygı ifadesi olarak Kıbrıs’ın üzüm bağlarından elde edilen ve dünya üzerinde kalite bakımından eşsiz olan şarap yolladı”* ifadeleri yer almıştır. Bu konuyla ilgili

¹ Yakut el Hamavi c.4 s. 305

² Abu Ubeyd el Bekri s. 481

³ İstahri s. 71

⁴ Kazvini s. 240

⁵ Yakut el Hamavi c.4 s. 306

⁶ İdrisi s. 643

⁷ Geoffrey de Vinsauf s.125

olarak yine Silifke'den yola çıkarak Kıbrıs Adası'na ulaşan Oldenburglu Wilbrandi¹ Kıbrıs şaraplarıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ada çok bereketlidir ve çok güzel şaraplar imal edilmektedir. Bu adanın şaraplarının kıvamı çok koyu ve tatlıdır ki, özel olarak ekmeğin üzerine bal gibi sürülebilecek şekilde hazırlanmaktadır.”

Haçlılar döneminde ise Kıbrıs Filistin'de bulunan Avrupalılar için gıda üretim merkezi ve Filistin'de mücadele eden şövalyeler için iyi bir mal kaynağıydı. O dönemde önemli miktarda şeker, şarap, tahıl, yağ, keçiyoynuzu ve tuz üretmekteydi (Smith, 1999).

Ağır vergilerin toplanmasına izin verecek kadar zengin ve tarımsal üretim açısından kendi kendine yeterliydi. Çok zengin bir yer olduğu hemen hemen bütün eserlerde ifade etmiştir. Geoffrey de Vinsauf² eserinde Kıbrıs'ın zenginliğini Haçlılar tarafından ele geçirildikten sonra yaşananları anlatırken kurduğu cümlelerde şu şekilde ifade etmiştir;

“Kral Richard adanın tamamını on beş gün içerisinde fethetti. Adadaki bütün kaleleri hazinelerle, hazineler de çok çeşitli pahalı eşyalar, altın kupalar, vazolar ve tabaklar; ayrıca gümüş kap kakak, kazanlar, büyük fiçiler; altın mahmuz, eyerler ve çok fazla sayıda kıymetli taşlar vardı. Bunların dışında çok pahalı ve değerli kırmızı, desenli el işi kıyafet ve örtüler de vardı. Hepsini ele geçirildi.”

Kıbrıs Adası'nın ekonomik faaliyetleri arasında madencilik ve tarımın yansısı hayvancılık da önemlidir. Adada özellikle otlakların varlığına bağlı olarak küçükbaş hayvancılık gelişmiştir. Ada yetiştirilen küçükbaş hayvanlar özellikle Frenk diyarına yollanmaktadır. İbn'ül Verdi'nin³ belirttiğine göre burada küçükbaş hayvancılık faaliyeti yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Hatta İbn'ül Verdi'ye göre “Kıbrıs'ta Frenk diyarına yetecek kadar çok sayıda davar yetiştirilmektedir.” İbn'ül Verdi Kıbrıs'ta çok sayıda şehrin bulunduğunu ve her yerinin iskân edilmiş olduğunu belirttikten sonra Kıbrıs'ın geniş tarım arazileri ve çeşitli meyve ağaçlarına sahip olduğunu ifade etmiştir. Hımyeri⁴ de İbn'ül Verdi'yi destekleyecek şekilde Kıbrıs'ın büyük bir ada olduğunu belirttikten sonra adanın beşeri ve ekonomik yapısı hakkında bilgi vermektedir. Adanın büyük olmasına bağlı olarak çok sayıda davar yetiştirildiğini, sayısız köylerinin ve çok sayıda şehirlerinin olduğunu; adanın her yerinde akarsularının aktığını, tarım yapılan geniş arazilerinin yer aldığını belirtmiştir.

İncelenen eserlerde Kıbrıs ekonomisinde oldukça önemli olan bir diğer ürün de bakır sülfat (zac yağı, göz taşı, Kıbrıs taşı veya zac-1 kıbrısı) ticaretidir. Bakır sülfatın küllerinden veya metalik bakırdan elde edilmektedir. Çok eski zamanlardan beri hayvan derilerini boyamada kullanılmıştır. Kıbrıs taşının en önemli özelliği koyu mavi bir renk veren bir madde olmasıdır. Rengin mavi olması nedeniyle halk arasında bu isimle anılmaktadır.

Günümüzde sanayide oldukça yoğun bir şekilde kullanılan bakır sülfat, en çok tercih edilen madenlerden bir tanesi olmak ile birlikte farklı sektörlerde kullanılmaktadır. Isı ve elektrik iletkenliği sağlaması nedeniyle diğer madenlerden ayrılan bakır sülfat, dünyada kullanılan en eski elementlerden bir tanesi olarak bilinir. Eserlerden anlaşıldığına göre Kıbrıs Adası'nda bakır maden olarak ticarete konu olurken aynı zamanda işlenerek de ekonomiye dâhil olmaktadır.

Simyacılık dönemlerinde keşfedilmiş olan Kıbrıs taşının, kimyasal ve bitkisel türleri vardır. İnsanlar önceleri doğada bitkisel formunu keşfedip kullanmaya başlamışlardır. Önceleri insanlar bu maddeyi boyama amaçlı kullanılmaktaydı. Kumaş ya da deri bu maddeyle boyandığı zaman koyu mavi bir renk almaktaydı. Eski çağlardan bu yana birçok amaç için kullanılmış çok özel bir element olan bakır sülfat günümüzde sağlıktan sanayiye kadar birçok sektörün vazgeçilmez maddesi olarak kullanılmaktadır.

¹ Oldenburg, Benedict W. S. 44

² Geoffrey de Vinsauf s.129

³ İbn'ül Verdi s.169

⁴ Hımyeri s. 454

İncelenen coğrafya eserlerine bakıldığında özellikle İbn'ül Verdi ve İdrisi'nin eserine göre o dönemlerde Kıbrıs Adası'nda zac yağı (göz taşı, Kıbrıs taşı veya zac-ı kıbrısı) üretimi de yapılmaktadır. Zac yağı ticaretinin çok önemli olduğunu ifade etmekte fakat adanın hangi bölgesinde olduğunu açıklamamaktadır. Bu maden Kıbrıs Adası'ndan pek çok ülkeye gönderilmektedir. Buradaki zac yağının kalitesinin dünyanın diğer bölgelerindeki çok daha farklı olarak kabul edildiğini ifade etmektedir.

Kazvini,'nin eserinde Kıbrıs Adası'nı Tarsus yakınlarında yer alan bir ada olarak ele alır. Kıbrıs Adası'nda çok sayıda şehir, köy ve çiftliğin bulunmaktadır. Eserlerde Kıbrıs'ta akarsular, çeşitli meyve ağaçları ve sebzeleri ile on altı günlük genişliğinde bir ada olarak anlatılmaktadır.

3. SONUÇ

Ülkemiz ve Dünya açısından ayrı bir önemi olan Kıbrıs Adası'nın tarihi ve coğrafyası ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğunlukla tarihi özellikte olduğu görülmüştür. Konum olarak ayrı bir yeri olan Kıbrıs'ın tarihi coğrafyasına yönelik olan bu çalışmada Kıbrıs'la ilgili bilinen bilgilerin yanı sıra yeni bilgilere de ulaşılmıştır. Bu çalışma ile Kıbrıs'ın tarihi coğrafyası araştırılmak istenmiştir. Çalışma ile adanın günümüzden yaklaşık bin yıl önceki coğrafi özellikleri araştırılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda adanın geçmişteki beşeri ve ekonomik özellikleri ile ilgili bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada Arapça el yazması coğrafya ve seyahatnameler incelenmiştir. İncelenen eserlerin tamamında oldukça önemli bir konumda bulunan Kıbrıs Adası ile ilgili bilgilerin sınırlı olduğu anlaşılmıştır. İslam tarihinde denizciliğin ilk seferi olması açısından eserlerde daha çok ve ayrıntılı olarak Kıbrıs'ın fethi konu edilmiştir. Adanın fetih hareketi ve yaşananlar çok ayrıntılı bir şekilde yazıya geçirilmiştir. Arap coğrafyacılar göre Kıbrıs Adası'nın fethi çok önemlidir. Bir anlamda Sicilya ve İspanya'nın fethinin ilk adımı olarak kabul edilebilir. Ayrıca Bizans hâkimiyetinde olan Kıbrıs, Arap ticaret gemilerinin önünü kesmekteydi. Bununla beraber Kıbrıs Adası'nın konumundan dolayı deniz yollarının uğrak yeri ve böyle olunca da burayla ilgili bilgiler verilirken mesafelere önem verilmiştir. Batılı kaynaklarda ise Kıbrıs Adası'nın sosyolojik, ekonomik ve demografik bilgilerin daha ayrıntılı olduğu anlaşılmıştır.

İncelenen eserlerin tamamında Kıbrıs Adası'yla ilgili bilgilerde fetihten sonra lokasyonu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. O dönem coğrafi düşünce gereği yollar ve özellikleri ayrıntılı bir şekilde anlatıldığından Kıbrıs'a ulaşımın nasıl yapılacağı yine aynı şekilde anlatılmıştır. Eserlerde Kıbrıs'ın Anadolu'ya çok yakın olduğunu ve Anadolu'yla ulaşımın daha yoğun olduğu belirtilmiştir. Bu açıdan günümüz Türkiye'si için önemli olan stratejik Kıbrıs Adası, jeostratejik açıdan aynı önemi korumaktadır. Ayrıca Kıbrıs'a ulaşımında tercih edilen hareket noktalarından biri de Mısır'daki Ariş Limanı'dır. Ariş'ten başka Lazkiye limanı da tercih edilmiştir. Batılı seyyahlar da eserlerinde Kıbrıs'ın konumuna ayrıca değinmişlerdir. Batılılar açısından Kıbrıs, Kutsal Hac Yolculuğu'nda önemli bir durak ve aynı zamanda kiliseli ve manastırlarıyla da kutsal bir mekandır.

Kıbrıs ekonomisinde yaklaşık bin yıl önce deniz yollarının kesişim noktasında olmasına bağlı olarak ayrı bir yeri bulunmaktaydı. Bu konum Kıbrıs Adası'na fayda kadar zarar da vermiştir. Konumundan dolayı pek çok ticaret gemisinin uğrak yeridir ve mal değiş tokuşunda önemli bir pazar olmasını sağlamıştır. Çeşitli yönlerden gelen veya giden gemiler Kıbrıs'a uğramış ve Kıbrıs bu sayede ticaret merkezi haline gelmiştir. İncelenen eserlerde Kıbrıs, sadece ticaret merkezi değildir, aynı zamanda tarım, hayvancılık ve madencilik faaliyetlerinin yapıldığı bir adadır. Çok eski dönemlerden beri Kıbrıs Adası'nda bakır madenciliği her zaman önemli olduğu bilinmektedir. Adanın ismine kaynaklık eden bakır madeni Arapça eserlerin hemen hepsinde özel olarak anlatılmıştır. Buradaki bakırın oldukça kaliteli olduğu vurgulanmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda Kıbrıs Adası'nın ekonomisinde sadece ticaret ve bakır üretimi yoktur. Bakır üretimi ve ticaretinin yanı sıra dünya pazarında hatırı sayılır bir ölçüde karasakız, zaç yağı, ağaç zankı ve bal üretimi de gerçekleştirilmektedir. Özellikle de burada üretilen karasakız gerek Bizans İmparatorluğu açısından gerekse diğer ülkeler arasında önemli bir yeri bulunmaktadır. Ağaç zankının Bizans İmparatoru'nun tekelinde olduğu, adada üretilen zankların gemilerle doğrudan İstanbul'a gönderildiği anlaşılmıştır.

İncelenen eserlerde Kıbrıs'ın tarımsal faaliyetinin yoğun olduğu, hayvancılığın geniş bir yer tuttuğu ortaya çıkmıştır. Haçlıların Kıbrıs'ın bu zenginliğini hem doğrudan ele geçirdikleri gibi, Filistin'de bulunanlar için de lojistik kaynak olarak da kullanmışlardır.

Arap seyyahlar Kıbrıs'ın nüfus yapısı hakkında bilgi verirken daha çok din eksenli bakmışlardır. Kıbrıs Adası'ndaki etnik yapı ile ilgili olarak adada yaşayan insanların tamamının Hıristiyan olduklarını, hiç Müslüman nüfus olmadığını belirtmişlerdir. Eserlere göre Kıbrıs yoğun nüfuslu bir adadır. Çünkü incelenen eserlerin tamamında adanın her yerinde yerleşildiği belirtilmiştir. Adanın her yerinde çok sayıda köy ve çiftlik mevcuttur. Ayrıca Kıbrıs'ta isimleri günümüzdeki şekline çok benzer bir şekilde telaffuz edilen üç önemli şehri bulunmaktadır. Bunlar da Numeysun; adanın orta kesimindeki Lefkusiye ve diğeri de Kriniye'dir.

İncelenen dönemde Kıbrıs Adası'nın dağlarının ormanlarla kaplı, akarsuların aktığı, otlakların bulunduğu belirlenmiştir. Seyyahlara göre Kıbrıs Adası'nın ekonomisinde yer alan bir diğer faaliyet de küçükbaş hayvancılıktır. Davar yetiştiriciliğinin boyutlarını anlatabilmek için "burada bulunan davarlar tüm Frenklere yetecek kadar çoktur" ifadesi çoğu eserde kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

Abu Ubayd Al Bekri, (1992). "Kitab Al-Masalik Wa'l-Mamalik"(Ed. A.P. Van Leeufen and A. Ferre), Beirut, Lebanon

Alasya, H. F. (1988). *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa: Ulus Ofset Tesisleri.

Belazuri, (1987), "Futuh al Buldan" (Ed. Abdallah Al Tabba'), Al Muassat al Mu'aff. Bairout. Lebanon.

Benjamin of Tudela, (1907). "The Itinerary of Benjamin of Tudela" Critical text, Translation and Commentary by Marcus Nathan Adler, London. UK.

Himyari, Mohammed bin Abd al-Mun'eem. (1975). "Kitab al-Rawd al-Mitar" (Ed. I. Abbas), Beirut. Lebanon,

Houben, H (2013). "Between Sicily and Jerusalem: The Teutonic Knights in the Mediterranean, Twelfth to Fifteenth Centuries." In *Islands and Military Orders, c. 1291-c. 1798*, (Ed. Emanuel Buttigieg and Simon Phillips), 155-166. Farnham: Ashgate.

İbn Hurdazbih, (1889). "Kitab Al-Masalik Wa'l-Mamalik". (Ed. M.J.d. Goeje), Leiden

İbn ül-Verdi. (2008). "Kharîdat al-'Ajâ'ib wa farîdat al-gharâib". Maktabat al-Thaqafah al-Diniyyah Cairo, Egypt.

İdrisi, Abu Abd Allah Mohammad al-Qurtubi al-Hasani al-Sabti (2002). "Kitab Nuzhat Al-Mushtaq", reprinted by Maktab al Saqafat al Diyniyye, Cairo, Egypt.

İstahrî, (1961). "Mesâlik ve Memâlik". (Ed. Muhammed Câbir Abdu'l-Hindî), Cairo, Egypt

Kazvini, (1849). "Athar al-bilad 'Aja'ib al-Makhluqat", (Ed. F. Wüstenfeld), Göttingen,.

Konnari, A. N. and Schabel, C. D. (2005). *Cyprus, Society and Culture. 1191-1374*. Boston: Brill Print.

Kudame Bin Ca'fer, (1981). "al-Kharaj wa Sinaat al-Kitabah". Baghdad: Dar al-Rashid.

Mes'udi, Abu l-Hasan 'Ali ibn Husayn ibn 'Ali, (1973). *Muruj al-Dhahab wa-Ma'adin al-Jawhar*, vol. 1-2, (Ed. Mohammad Muhyi al-Din 'Abd al-Hamid). Dar al-Fikr, Beirut, Lebanon.

Oldenburg, W. (2012). "Wilbrand of Oldenburg's Journey to Syria, Lesser Armenia, Cyprus, and the Holy Land (1211-1212)". A New Edition', (Ed. D. Pringle, *Crusades*)11, pp. 109-137.

Smith, J. R. (1999) . *The Oxford History of The Crusades* (Oxford: Oxford University Press), 126-7.

Vinsauf, G. (2001). "Richard of Holy Trinity Itinerary of Richard I and others to the Holy Land". Cambridge, Ontario.

Yaqut al-Hamavi (1977). "Kitab mu'jam al-buldan" Reprinted Dar Sadeer lil-Tiba'ah wa-al-Nashr, Beirut, Lebanon,